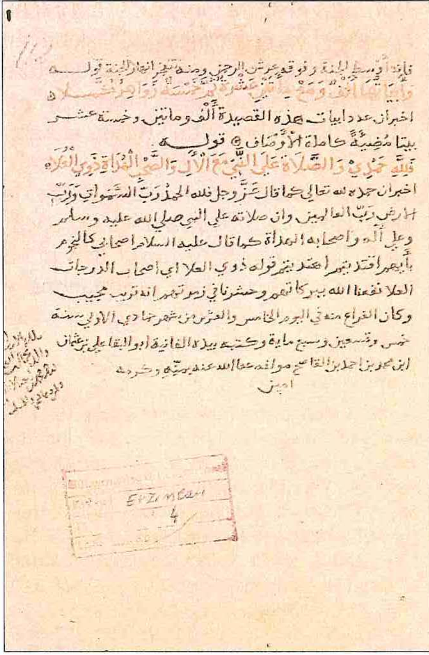
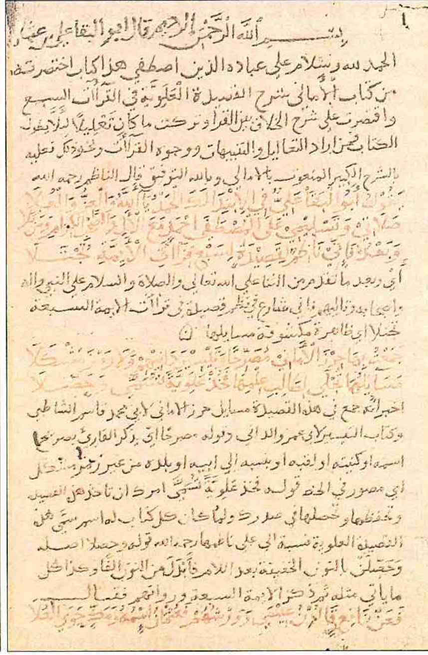

İbnü'l-Kāsıh'ın *Muḫtaṣarü'l-Emâlî* adlı eserinin müellif hattı nüshasının ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Erzincan, nr. 4)

2, vr. 45^b-93^b, nr. 67/1, vr. 1^b-20^b, Çelebi Abdullah Efendi, nr. 13, vr. 25-101, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 41, 52 varak; Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 8, 52 vara... *a.g.e.*, a.y.). **6.** *el-Ḳaṣîdetü'*... *fi'l-ḳırâʾâti's-sebʿ*. Müellif ha... de (1399) yazılmış bir nüshas... Yazma ve Basma Eserler Küt... dedir (Haraççıoğlu, nr. 743). ... *şerḥu'l-Ḳaṣîdeti'l-ʿaleviyye*... *ti's-sebʿ*. Müellif bu eserinden bir sonraki muhtasarının mukaddimesinde söz etmiştir. **8.** *Muḫtaṣarü'l-Emâlî fî şerḥi'l-Ḳaṣîdeti'l-ʿaleviyye fi'l-ḳırâʾâti's-sebʿ*. 796 (1394) tarihli müellif hattı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Erzincan, nr. 4). **9.** *Tuḥfetü'ṭ-ṭullâb fi'l-ʿameli bi-rubʿi'l-usṭurlâb*. Doksan bab olarak düzenlendiği belirtilmektedir (*Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 369; Brockelmann, *GAL*, II, 214; *Suppl.*, II, 212). **10.** *Hidâyetü'l-mübtedî fî maʿrifeti'l-evḳāti bi-rubʿi'd-dâʾire elleẕî ʿaleyhi'l-muḳanṭarât*. Bir önceki eserin muhtasarıdır (*Keşfü'ẓ-ẓunûn*, II, 2041). **11.** *Dürretü'l-efkâr fî maʿrifeti evḳāti'l-leyli ve'n-nehâr*. **12.** *el-Menhelü'l-ʿaẕb*. **13.** *İttifâḳu'l-ḳurrâʾ* (son üç eserin yazma nüshaları bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 212). **14.** *Teẕkiretü'l-aṣḥâb fî taḳdîri'l-iʿrâb*.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *eḍ-Ḍavʾü'l-lâmiʿ*, V, 260; İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-Nihâye*, I, 555; İbn Hacer, *İnbâʾü'l-*...

ABDURRAHMAN b. KĀSIM

عبد الرحمن بن القاسم

bk. **İBNÜ'L-KĀSIM**

İmam Mâlik'in önde gelen talebelerinden.

İBNÜ'L-KĀSIM

(ابن القاسم)

Ebû Abdillâh Abdurrahmân b. Kāsım b. Hâlid el-Utakî el-Mısrî (ö. 191/806)

İmam Mâlik'in önde gelen talebelerinden.

128 (746) yılında Filistin'in Remle şehrinde dünyaya geldi. 131 (749), 132 ve 133'te doğduğuna dair rivayetler de vardır. Mekke'nin fethedildiği gün Tâif'te esir alınarak Hz. Peygamber'in yanına getirilip onun tarafından âzat edildikleri için Utakiyyîn ve Utakâ diye anılan topluluktan Hacrü Himyer kabilesine mensup Zübeyd b. Hâris el-Utakî'nin mevlâsıdır. Ailesi Remle'den göç ederek Kahire'ye yerleşmiş olup babası divanda görevliydi. İbnü'l-Kāsım, Kahire'de Ebû Yahyâ Abdürrahim b. Hâlid el-Cumahî, Ebû Hâlid Tuleyb b. Kâmil el-Lahmî ve Ebû Amr Saʿd b. Abdullah el-Meâfirî'den ders aldı. İmam Mâlik'in görüşlerini bu hocaları aracılığıyla öğrendikten sonra Medine'ye giderek Mâlik'e öğrencilik yaptı ve onun vefatına kadar çeşitli aralıklarla yirmi yıl derslerine devam etti. Ayrıca Leys b. Sa'd, İbnü'l-Mâcişûn, Müslim b. Hâlid ez-Zencî, Süfyân b. Uyeyne, İbn Ebû Hâzim, Nâfiʿ b. Abdurrahman gibi âlimlerden de öğrenim gördü. Yahyâ b. Maîn, Nesâî ve Ebû Zürʿa onun sika olduğunu söylemişler, Buhârî *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*'inde bir rivayetine, Ebû Dâvûd *el-Merâsîl*'de ve Nesâî *es-Sünen*'inde çeşitli rivayetlerine yer vermişlerdir. Kendisinden oğlu Mûsâ, Asbağ b. Ferec, Hâris b. Miskîn, Sahnûn, Îsâ b. Dînâr ve kardeşi Abdurrahman b. Dînâr el-Kurtubî, Ebû Muhammed İbn Abdülhakem, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem, İbnü'l-Mevvâz ve Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî gibi şahsiyetler hadis ve fıkıh tahsil etmiştir. On yedi defa hacca giden İbnü'l-Kāsım, son haccında Mekke'den döndükten birkaç gün sonra hastalanıp 9 Safer 191 (25 Aralık 806) tarihinde Kahire'de vefat etti ve Karâfetüssuğrâ Kabristanı'na defnedildi. 192 yılında öldüğü de rivayet edilir. İbnü'l-Kāsım, zamanında zühd ve takvâsıyla tanınan âlimlerden biri olup bu konuda mürşidi Süleyman b. Kāsım el-Mısrî idi. İdarecilerden hediye kabul etmez, vali ve kadılarla yakınlık kurmazdı. Münzevi bir hayat yaşar, mescidden dışarı çıkmayarak ilim öğretmekle meşgul oludu. Bunda hocası Mâlik'in ilmi yaymaya yönelik teşviklerinin de etkisi olmalıdır.

Hocaları daha ziyade ehl-i hadîsten olduğu halde İbnü'l-Kāsım'ın re'y ekolüne meyli fazla idi. Re'y taraftarlarının hadis ehlinin yoğun eleştirisine mâruz kaldığı bir dönemde *el-Müdevvene*'nin birçok yerinde "bu benim re'yim" ifadesini kullanması da bunu açıkça ortaya koymaktadır. Fıkhî meselelerde bir müctehid tavrıyla görüş bildirmiş, hocası Mâlik'e çeşitli konularda muhalif kalmıştır. Ebû Ubeyd Kāsım b. Halef el-Cübeyrî et-Turtûşî, Endülüs Emevî Halifesi II. Hakem'in emriyle bu görüş farklılıklarını delilleriyle birlikte *et-Tavassuṭ beyne Mâlik ve İbni'l-Ḳāsım fi'l-mesâʾil elletî iḫtelefâ fîhâ min mesâʾili'l-Müdevvene* adlı kitapta bir araya getirmiş (Miknâs, Hizânetü'l-câmiʿi'l-kebîr, nr. 218), eserin mukaddime kısmı Muhammed Hüseyin es-Süleymânî

tarafından İbnü'l-Kassâr'ın *el-Muḳaddime fi'l-uṣûl* adlı eserinin sonunda neşredilmiştir (Beyrut 1996, s. 207-215).

Mâlikîler, daha erken devirlerden itibaren İmam Mâlik'in görüşleri konusunda özellikle İbnü'l-Kāsım, Eşheb el-Kaysî gibi öğrencilerinin rivayetlerini esas kabul etmişlerdir. Birbirine dargın olan İbnü'l-Kāsım ile Eşheb'in fıkhî bilgileri Mâlikî âlimleri arasında tartışma konusu edilmiş, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem, Eşheb'in üstün olduğunu ileri sürerken Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî ve İbn Lübâbe, İbnü'l-Kāsım'ı desteklemiş, Sahnûn ise her ikisinin de fıkıhta aynı seviyede bulunduğunu, ancak Eşheb'in hadisçilik yönünün daha güçlü olduğunu vurgulamış ve İbn Vaddâh da bu konuda ona katılmıştır. Fakat Nesâî, hadiste de İbnü'l-Kāsım'ın Eşheb'den üstün ve *el-Muvaṭṭaʾ* rivayetleri arasında onun rivayetlerinin en sağlam olduğunu savunmuştur. Bazıları ise İbnü'l-Kāsım'ın borçlar hukuku, Eşheb'in ceza hukuku ve İbn Vehb'in de hac konusuna daha çok vâkıf bulunduğunu belirtmişlerdir. Öğrencisi Esed b. Furât, İbnü'l-Kāsım'ın İmam Mâlik'in yerini dolduracak seviyede olduğunu ifade etmiş, Mâlik'ten okumak için Medine'ye gittiğinde onun vefatını haber alan Sahnûn'a Mısır'daki İbnü'l-Kāsım tavsiye edilerek onun "küçük Mâlik" olduğu söylenmiştir. Yahyâ b. Ömer el-Kinânî, *İḫtilâfü İbni'l-Ḳāsım ve Eşheb* adlı eserinde İbnü'l-Kāsım ile Eşheb'in görüş ayrılıklarını derlemiştir (Muranyi, s. 193). Bu iki âlim arasındaki görüş ayrılıkları, İbnü'l-Kāsım'ın görüşlerinin *el-Esediyye* yoluyla yayılmasından sonra ortaya çıkmış olmalıdır.

İbnü'l-Kāsım, İmam Mâlik'in Mısırlı öğrencilerinin en genci, son derslerine katılan ve onun görüşlerini en iyi bileni idi. Mâlik'in derslerinde tuttuğu notlardan oluşan 304 cilt hacminde bir fıkıh koleksiyonu ve yine ondan dinlediği yirmi kitap bulunduğu rivayet edilmektedir (Kādî İyâz, I, 434). Mâlikî mezhebinin Mısır'da ve bütün Kuzey Afrika ile Endülüs'te yayılmasında en büyük pay İbnü'l-Kāsım'a aittir. Onun rivayet ve görüşleri başta Asbağ b. Ferec ve Îsâ b. Dînâr olmak üzere Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî, Hâlid b. Muhammed el-Kurtubî ve Abdurrahman b. Ebü'l-Gumr gibi öğrencileri vasıtasıyla Muhammed b. Ahmed el-Utbî'nin *el-ʿUtbiyye*'sinde *(el-Müstaḫrace)*, bundan ve diğer eserlerden naklen İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin ilk Mâlikî kaynaklarını derlediği *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât* adlı kitabında geniş şekilde yer almıştır. İbn Rüşd el-Cedd'in *el-ʿUtbiyye*'nin şerhi mahiyetindeki eseri *el-Beyân ve't-taḥṣîl* de İbnü'l-Kāsım'ın görüşlerinin nakledildiği önemli bir kitaptır.

Mâlikî fıkhının *el-Muvaṭṭaʾ*dan sonra temel kaynağı olan *el-Müdevvene*, İbnü'l-Kāsım'ın rivayet ve görüşlerini toplayan en önemli eserdir. Mâlik'e bir süre öğrencilik yapmış olan Esed b. Furât, Irak'ta Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'den öğrendiği Hanefî mezhebine dair görüşleri Kahire'de İbnü'l-Kāsım'a arzetmiş, İbnü'l-Kāsım, bu meselelerle ilgili hem Mâlik'in görüşlerini hem kendi ictihadlarını Esed'e aktarmıştır. Esed de bütün bunları, altmış kitap (bölüm) halinde derleyerek *el-Esediyye* adlı eserini meydana getirmiştir. Devrin diğer Mâlikî fakihi Sahnûn, müellifinin karşı çıkmasına rağmen *el-Esediyye*'nin bir nüshasını elde ederek İbnü'l-Kāsım'a tekrar arzetmiş, İbnü'l-Kāsım daha önce tereddüt içinde olduğu meseleleri açıklamak, bazı yeni meselelerde görüş bildirmek suretiyle çeşitli ilâvelerde bulunmuştur. Sahnûn, İbnü'l-Kāsım'ın vefatından sonra tashih edilmiş nüshayı esas alarak son kısmı hariç olmak üzere eseri fıkıh konularına göre yeniden sistematik bir tasnife tâbi tutmuştur. *el-Muvaṭṭaʾ*dan yaptığı alıntılarla İmam Mâlik'in İbn Vehb, Eşheb el-Kaysî gibi ileri gelen talebelerinin ictihadlarını ekleyip kendisinin savunduğu görüşleri de bazı hadisler ve sahâbî görüşleriyle destekleyerek esere son şeklini vermiştir. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* adını koyduğu bu eser (Kahire 1323, 1324, 1325, 1345) büyük rağbet görmüş ve üzerinde şerh, ihtisar vb. çalışmalar yapılmıştır (bk. el-MÜDEVVENETÜ'l-KÜBRÂ). Sahnûn tarafından herhangi bir değişiklik yapılmadan düzensiz şekilde bırakıldığı için *el-Muḫteliṭa* diye adlandırılan son kısım da günümüze ulaşmıştır (Fas Hizânetü'l-Karaviyyîn, nr. 796). Ebû İshak İbrâhim b. Abdurrahman el-Berkî'nin *el-Esediyye*'yi İbnü'l-Kāsım'a başvurarak tashih ve ihtisar ettiği, Mısırlı Mâlikîler'in bu nüshayı esas aldıkları (*a.g.e.*, I, 472), Eşheb el-Kaysî'nin yine bu eseri esas alıp *el-Müdevvene* adıyla bir kitap meydana getirdiği ve İbnü'l-Kāsım tarafından hazırcılıkla suçlandığı da rivayet edilir (*a.g.e.*, I, 449).

İbnü'l-Kāsım'a nisbet edilen *Mecmûʿa mine'l-esʾile vecceheha ilâ Mâlik b. Enes, Risâle fi'l-fıḳhi'l-Mâlikî* (bu iki risâlenin yazmaları için bk. Sezgin, I/3, s. 143), *Kitâbü'l-Mesâʾil fî büyûʿi'l-âcâl* (*a.g.e.*, I, 439), *Kitâbü'l-Arâżî* ve *Kitâbü Ümmi'l-veled* (Muranyi, s. 138, 139) gibi eserler, onun rivayet ve görüşlerinden oluşan büyük fıkıh koleksiyonundan bazı bölümler olmalıdır. İbnü'l-Kāsım'ın *el-Muvaṭṭaʾ* rivayeti, Ebü'l-Hasan el-Kābisî'nin *el-Mülaḫḫaṣ limâ fi'l-Muvaṭṭaʾ mine'l-ḥadîṣi'l-müsned* adlı eserinde nakledilmiş ve *Muvaṭṭaʾü'l-İmâm Mâlik b. Enes, rivâyetü İbni'l-Ḳāsım ve telḫîṣü'l-Ḳābisî* adıyla yayımlanmıştır (nşr. Muhammed b. Ali b. Abbas el-Mâlikî, Cidde 1405/1985).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûḥu Mıṣr* (nşr. Ali Muhammed Ömer), Kahire 1995, s. 147; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*, V, 279; İbn Hibbân, *eṣ-Ṣiḳāt*, VIII, 374; Hattâbî, *Meʿâlimü's-sünen* (nşr. Abdüsselâm Abdüşşâfî Muhammed), Beyrut 1411/1991, I, 4; İbn Abdülber, *el-İntiḳāʾ*, Kahire 1350, s. 50-51; Şîrâzî, *Ṭabaḳātü'l-fuḳahâʾ*, s. 150, 156; Kādî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, I, 310, 311, 314, 433-446, 448-449, 469-473; II, 13, 15-19, 563; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 385-386; İbn Rüşd, *el-Beyân ve't-taḥṣîl* (nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1406/1986, XVIII, 584, 590, 592-593; a.mlf., *el-Muḳaddemât* (nşr. Muhammed Haccî – Saîd el-A'râb), Beyrut 1408/1988, I, 44-45; Muvaffakuddin b. Osman, *Mürşidü'z-züvvâr ilâ ḳubûri'l-ebrâr* (nşr. Muhammed Fethî Ebû Bekir), Kahire 1415/1995, s. 429-437; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 129-130; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, XVII, 344-347; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, IX, 120-125; a.mlf., *Târîḫu'l-İslâm: sene 191-200*, s. 274-278; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-müẕheb*, I, 465-468; Makrîzî, *el-Muḳaffe'l-kebîr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1411/1991, IV, 48-51; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, VI, 252-254; Süyûtî, *Ḥüsnü'l-muḥâḍara*, I, 303; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, II, 1644; Brockelmann, *GAL*, I, 176-177; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 133, 142-144, 146, 149; Miklos Muranyi, *Dirâsât fî meṣâdiri'l-fıḳhi'l-Mâlikî* (trc. Ömer Sâbir Abdülcelîl v.dğr.), Beyrut 1409/1988, s. 118, 121, 122-124, 127-129, 136-139, 186, 192-194, 201; Th. W. Juynboll, "İbnülkasım", *İA*, V/2, s. 863; J. Schacht, "Ibn al-Ḳāsim", *EI²* (İng.), III, 817.

ŞÜKRÜ ÖZEN

İBNÜ'l-KĀSIM es-SANʿÂNÎ

(bk. YAHYÂ b. HÜSEYİN es-SANʿÂNÎ).

İBNÜ'l-KASSÂR

(ابن القصّار)

Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer
b. Ahmed el-Bağdâdî
(ö. 397/1007)

Mâlikî fakihi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Ebû Bekir el-Ebherî'den fıkıh öğrendi, Ali b. Fazl es-Sütûrî es-Sâmirî'den hadis rivayet etti. Kendisinden Kadı Abdülvehhâb